

PHILIPPE MANIGART*

Civilno-vojaška razmerja v pluralističnih demokracijah: ugotovitve, ki izhajajo iz belgijskega primera s konceptualnimi razlagami

Klasični demokratični model civilno-vojaških razmerij, ali če želimo uporabiti Abrahamssonovo terminologijo (1972: 147) t.i. ustavni model, izhaja iz predpostavke, da je vojska ubogljivo, a politično nevtravno orodje v rokah države. V tem smislu citiramo Janowitza (1975: 58):

»V demokratičnem modelu se civilne in vojaške elite močno razlikujejo. Civilne politične elite izvajajo nadzor nad vojsko na podlagi formalne skupine pravil. Ta pravila določajo funkcije vojske in pogoje, pod katerimi lahko le-ta uporabi svojo moč. Vojaki so profesionalci v službi države. Predstavljajo majhno skupino, njihove kariere pa se razlikujejo od karier civilistov. Pravzaprav je položaj poklicnega vojaka nezdržljiv z vsakim drugim pomembnejšim družbenim ali političnim položajem.«

Demokratični model je normativni model in ne odraz zgodovinske stvarnosti. Predpostavlja jasno označene meje med dvema sektorjema oziroma minimalno prekrivanje med vojaškimi zadevami – ki naj bi bile zgolj tehnične narave – in politiko. Kljub temu pa je dostikrat težko, če ne celo nemogoče, razločiti med političnimi in vojaškimi zadevami, in sicer bolj kot kadar koli doslej. Poklicni vojak ni samo strokovnjak za rokovanje s sredstvi prisile, ki ga zanima zgolj najustreznejša pot do zmage. Zavedati se mora tudi političnih in ekonomskih posledic uporabe vojaške sile. Še več: vojska kot skupinski udeleženec se mora obnašati strateško (Crozier in Friedberg, 1980: 45), tj., svojo moč mora uporabiti tako, da bo povečala število svojih zmag. Pri tem sledi naslednji ugotovitvi: čeprav je za Zahod bolj ali manj značilno, da ima civilna oblast prevlado nad vojaško, ne gre prezreti dejstva, da vojska deluje kot vztrajna interesna skupina, ki je zainteresirana za lastno organizacijsko in materialno blaginjo (Janowitz, 1981: 21). Posledično, vojska ni več samo orodje v rokah države, kot predpostavlja demokratični model.

Če vzamemo, da se vojska tudi dejansko obnaša strateško, svojo moč in vpliv pa uporablja zato, da bi povečala svoje vire, se zastavlja naslednje vprašanje: kakšna je dejanska moč in/ali vpliv, ki ga ima vojska v postopku sprejemanja odločitev v naših družbah? Prav to je tisto vprašanje, na katero bomo poskušali

* Dr. Philippe Manigart, Katedra za družbene vede na Kraljevski vojaški akademiji v Belgiji.

Referat je predstavljen v okviru delavnice na temo Pluralizem in oborožene sile, ki jo je organiziral Center za interdisciplinarne raziskave Univerze v Bielefeldu, Bielefeld, Nemčija, 21.–23. september 1993.

odgovoriti s tem referatom, in sicer tako s teoretičnega kot tudi z empiričnega vidika, pri čemer bomo uporabili podatke iz belgijskega primera.

Predmetni referat je sestavljen iz dveh delov. V prvem bomo predstavili pet modelov civilno-vojaških razmerij v razvitih industrijskih družbah. Drugi del vsebuje predlog strukture odločanja na državni ravni, ki omogoča, kar bo podkrepjeno tudi z argumenti, teoretično bolj dognano in empirično bolj utemeljeno analizo civilno-vojaških razmerij, kot pa jo ponuja klasični model. Navedeno strukturo smo uporabili v študiji belgijske obrambne politike v 80. letih.

Modeli civilno-vojaških razmerij v razvitih industrijskih družbah

Področje civilno-vojaških razmerij opredeljuje načine sodelovanja vojske pri tistih političnih procesih, s katerimi se opredelujeta poslanstvo in stopnja podpore nekega družbenega subjekta (Harries-Jenkins, 1982; Harries-Jenkins in Moskos, 1981; Van Doorn, 1984). Za potrebe naše analize bomo razlikovali štiri klasične modele civilno-vojaških razmerij v razvitih industrijskih družbah. Vsi štirje modeli izhajajo iz raziskav o posameznih strukturah moči.¹ Najprej bomo na kratko opisali vsakega izmed teh štirih teoretičnih strukturnih modelov, nato pa jih bomo uporabili na področju civilno-vojaških razmerij. Prva dva modela sta že od zgodnjih 60. let predmet razprave v vojaški sociologiji. Nasprotno pa je glavnina vojaških sociologov ignorirala marksistični model. Kar zadeva neokorporacijski model, ki je inačica pluralističnega modela, pa velja, da ga vojaška sociologija še nikoli ni uporabila. Končno: po predstavitvi naštetih klasičnih modelov bomo prikazali predlog strukture, ki naj bi bila namenjena analiziranju področja politike. Zanimivost te strukture je tudi v tem, da jo je mogoče uporabiti za empirično testiranje modelov strukture moči.

Pluralistični model

Že dolgo časa je pluralizem tisti model, ki prevladuje v politični znanosti. Klasično verzijo pluralističnega modela so oblikovali Dahl in njegovi kolegi.² Za pluraliste je politika tekma med skupinami, organiziranimi okoli posameznih interesnih področij. Te skupine tekmujejo med seboj za moč in vpliv v državni politiki. Razpršitev skupin oziroma interesov je posledica procesa funkcionalne diferenciacije, ki je značilna za razvite industrijske družbe. Široka razvejanost interesov in virov moči pomeni, da ni enotnega, tj. združenega vladajočega razreda ali elite moči, ki bi bila sposobna učinkovito obvladovati postopek odločanje, in da pravzaprav prevladujejo obratni procesi, ki vsaj navidezno vzpostavljajo ekvilibrij vpliva. Običajno je tako, da imajo tisti, ki so najbolj vpleteni v posamezno zadevo, tudi največji vpliv na sprejemanje odločitev, povezanih z njo.

V klasičnem pluralističnem modelu je država nevtralni arbiter, ki razsoja o zahtevkih, ki izvirajo iz konkurenčnih interesov. Država sama nima lastnih interesov ali avtonomije. Zato pa variantna oblika pluralizma, t. i. večelitni model (Knoke, 1981), državi priznava večjo avtonomijo. V večelitnem modelu predstavlja država le eno izmed številnih hierarhij moči z izraženimi lastnimi zahtevami po

¹ Med drugimi Knoke (1981) in Kourvetaris ter Dobratz (1982).

² Glej npr. Dahl (1961, 1971) in Rose (1967).

socialnih virih. Državni interesi se izvajajo neodvisno, včasih pa celo v nasprotju s cilji, ki jim sledijo druge elite. V tem smislu država ni ne politični posrednik ne ujetnik vladajočega razreda (marksistični model). Citiramo Knoka (1981: 286):

»Večelitni model priznava večjo hierarhijo in avtonomijo vodenja elit kot model demokratičnega pluralizma, vendar pa pri opredelitvi ekstenzivne interelne zveze ne gre tako daleč kot model elite moči. Slika, ki jo odraža večelitni model, predstavlja raznolik, kompleksen skupek elit, ki imajo precejšnjo avtonomijo delovanja znotraj razmeroma ozko zarisanih aren.«

Ta model v precejšnji meri zastavlja strukturno podlago, ki jo bomo predstavili nekoliko kasneje.

Na področju civilno-vojaških razmerij prevladuje pluralizem. To še zlasti drži pri ocenjevanju teh razmerij v zahodnih družbah. Dva najvidnejša predstavnika pluralistične šole v vojaški sociologiji sta Huntington (1957, 1960, 1961) in Janowitz (1971).

Gledano s pluralistične perspektive je proces oblikovanja obrambne politike predvsem vprašanje vzpostavitve izvršnega konsenza, in sicer na podlagi progresivnega usklajevanja interesov raznih agencij in skupin, ki so na različne načine udeležene v politiki. Vojska je le eden izmed mnogih udeležencev v postopku odločanja neke države. Njen vpliv je v glavnem osredotočen na področje obrambe in zunanje politike. Vendar pa znotraj področja obrambne politike vojska ni edini vplivni udeleženec. Med drugimi vplivnimi udeleženci lahko naštejemo tudi: druge veje izvršilne oblasti, trgovska združenja, zasebne in javne družbe, ki sodelujejo z obrambnimi oblastmi, politične stranke, sindikate in dobrodelne organizacije. Navedeni udeleženci imajo različne interese glede posameznih vprašanj s področja obrambe (številčnost vojaške sestave, viri pridobivanja, delovanje itd.).

Elitistični model

Ta model predpostavlja majhno, a enotno vladajočo elito znotraj družbe, ki nadzoruje razdelitev družbenih sredstev in ima v rokah oblast.

»Prepletanje in povezanost med člani vladajoče elite izvira iz številnih procesov, predvsem pa: (1) iz naključnih objektivnih interesov; (2) iz pogostih rotacij vodilnih položajev na vrhu pomembnih ustanov; (3) iz skupnega družbenega porekla in izobrazbenih profilov; (4) iz intimnih družbenih in poslovnih zvez« (Knoka, 1981: 289).

Razlikujemo dve inačici modela vladajoče elite, in sicer Millsovo (1956) in Hunterjevo (1959). Ti dve inačici se razlikujeta v temeljnih institucionalnih sektorjih. Medtem ko je Hunter poudarjal moč gospodarske elite, je Mills razlikoval med tremi neodvisnimi elitami. Po njem naj bi gospodarska in vojaška elita (vojaško-industrijski kompleks) prevladovali nad politično.

Očitno je prav Millsova teza najbolj zanimiva za našo razpravo o civilno-vojaških razmerjih. Trdil je tudi, da so najvišji vojaški uslužbenci – t.i. vojaški lordi – sestavni del vladajoče elite. Glavne politične odločitve (še zlasti tiste, ki zadevajo vprašanja s področja obrambe) sprejema razmeroma majhno število institucionalnih vodij v velikih korporacijah, vojaški hierarhiji in javni upravi.

V modelu vladajoče elite država nima nobene avtonomije, pač pa je podrejena oblasti vladajoče elite.

Teza o prevladujoči vojaški eliti je v sociološki literaturi 60. let postala dokaj priljubljena. Govorilo se je o »vojaški državi« (Cook, 1962), »oboroženi družbi« (Coffin, 1964), »kulturi orožja« (Lapp, 1968), »vojaškem socializmu« (Barnet, 1969) in »vojaškoindustrijski birokraciji« (Galbraith, 1967). Teza je temeljila na prepričanju, da je vojska organizacija z močjo, da v družbi uveljavi svojo voljo, da pridobi nesorazmerno velik del družbenih sredstev in da oblikuje vzorec razdelitve virov znotraj države. Teza o »vojaškoindustrijskem kompleksu« je bila predmet številnih empiričnih študij, ki pa so jo zvečine zavrnile.³

Teza o primernosti, če ne celo dominantnosti vojske v vojaškoindustrijskem kompleksu, je vprašljiva z vidika naslednjega, tj. marksističnega modela.

Marksistični model

Marksistični model je mogoče obravnavati kot različico oziroma posebno kategorijo elitističnega modela. Podobno elitistom tudi marksisti trdijo, da politiko države narekuje razmeroma majhna elita, t. i. vladajoči razred. Modela se razlikujeta po definiciji temeljev moči. Če je lahko za elitiste vladajoča elita politična, ekonomska, vojaška ali pa kombinacija naštetih, je za marksiste gospodarska struktura družbe, ki jo opredeljujejo proizvodnjska razmerja, edini pravi temelj moči. V naših družbah je nadzor nad proizvodnimi sredstvi v rokah kapitalistov. Na podlagi tega nadzora lahko vladajoči razred izvaja svojo moč v političnem sistemu. V klasični marksistični verziji, opredeljeni v Komunističnem manifestu (Marx, 1848), je državni aparat zgolj izvršni komite za vodenje skupnih zadev buržoazije.⁴

Kar zadeva civilno-vojaška razmerja, pa marksistični model trdi, da obrambno politiko, tako kot tudi vsako drugo državno politiko, opredeljujejo razredni interesi buržoazije. Sama vojska kot ena izmed institucij v okviru države nima nobene lastne moči in je zgolj orožje v rokah vladajočega razreda. Kot rečeno, pa ne smemo pozabiti, da večina študij, ki raziskuje civilno-vojaška razmerja (z izjemo marksistične kritike vojaškoindustrijskega kompleksa), ne vključuje marksističnega modela.⁵ Med redkimi teoretiki, ki so odnos med vojsko in družbo obravnavali z marksistične perspektive, lahko navedemo Liebkechta (1972).

Neokorporacijski model

Čeprav ga glavni teoretični zagovorniki pojmujejo kot poseben model, je mogoče trditi, da je neokorporatizem vsaj z vidika opisnega modela le ena izmed variant pluralizma. Tako kot pluralizem tudi neokorporatizem namenja posebno pozornost organiziranim interesom in njihovem razmerju do države. Neokorporacijski model izhaja iz pluralističnega v tem smislu, da ugotavlja, da posamezne interesne skupine nimajo enakega vpliva, da vodstvo interesnih združenj ne izraža interesov javnosti, ki jih podpira, oziroma članstva in, končno, da država ni nevtralen skupek institucij (Williamson, 1989: 19). Ključna značilnost neokorpora-

³ Glej npr. Weindebaum (1969), Lieberman (1971), Sarkesian (1972), Cobb (1976) in Nardinelli ter Ackerman (1976).

⁴ Ne gre prezreti, da imajo nekateri marksisti, zlasti strukturalisti, kot je npr. Poulantzas, naprednejši pogled na državo, in sicer v tem smislu, da ji podeljujejo večjo avtonomijo. Ugotavljajo, da politične odločitve izražajo izid boja med kapitalisti in delavskim razredom, hkrati pa so izraz družbenih in političnih sil, ki delujejo znotraj same državne strukture.

⁵ Glej npr. Aptheker (1968) in Kolko (1970).

cijskih sistemov je v tem, da so institucionalno strukturirani na način, ki omejuje konkurenčnost in odprtost med organiziranimi interesi z namenom, da bi se uveljavila visoka raven sodelovanja. V tem smislu je model mogoče obravnavati kot filtrirni sistem, ki pomaga pri zagotavljanju politične stabilnosti. Citiramo Schmittra (1979: 13):

»Korporatizem je mogoče definirati kot sistem zastopstva različnih interesov, katerega sestavni deli so organizirani znotraj omejenega števila enovitih, obveznih, nekonkurenčnih, hierarhično zastavljenih in funkcionalno diferenciranih kategorij, ki jih priznava oziroma jim daje koncesije (če ne celo ustanavlja) država, hkrati pa jim podeljuje premissljivi monopol za zastopanje. Na ta način si država zagotavlja določen nadzor nad izbiro vodij, hkrati pa ima vpogled v zahteve in podporo, ki jo posamezne interesne skupine izražajo navzven.«

Z vidika empirične stvarnosti je neokorporatizem najbolj razvit v evropskih državah. Za slednje je značilno, da so najpomembnejša združenja pogostokrat neposredno vpletena v vladne namere, in sicer z namenom ohranitve »socialnega miru«. Ključne elemente neokorporatizma je mogoče najti zlasti v Belgiji (Van den Brande, 1987).

V nasprotju s pluralističnim modelom je država osrednji element neokorporatizma. Predstavlja avtonomno organizacijsko entiteto z lastnimi interesi. Njena vloga je v tem, da ohranja obstoječi družbeni red in da zagovarja lastno legitimnost (Williamson, 1989:142).

Kar zadeva civilno-vojaška razmerja, velja, da je po neokorporacijskem modelu oblikovanje obrambne politike rezultat rednega in temeljitega povezovanja organiziranih interesov z javno birokracijo in zainteresiranimi ministrstvi. Neokorporacijska ureditev je najbolj tipična za politiko financiranja (program osnovnega orožja itd.). Postopek odločanja nadzorujejo predstavniki obrambne oblasti in drugih državnih organov, vodilnih trgovskih organizacij in delavskih združenj. Vsekakor pa moramo vedeti naslednje: ključni cilji udeležencev, ki vstopajo v takšna razmerja, niso toliko v obrambnih potrebah kot v gospodarskih in družbenih interesih (reguliranje gospodarske proizvodnje za ohranitev socialnega miru).

Strukturna zgradba za analizo področij politike

Strukturna zgradba temelji na zamisli, da je obrambna politika rezultat kompleksnega vzajemnega delovanja številnih udeležencev, vladnih in nevladnih, ki vsak zase poskušajo vplivati na odločanje o zadevah, za katere so zainteresirani. Z drugimi besedami, oblikovanje politike je omejeno s strukturalnimi spremenljivkami, in sicer: z družbeno organizacijo znotraj njenih meja oziroma stopnjo decentralizacije; s polarizacijo; s strukturo njenega vpliva in končno s funkcionalno diferenciacijo. Z vidika strukture moči zgradba izhaja iz večelitnega modela (Knoke, 1981) ali pa iz perspektive menedžerske elite (Alford in Friedland, 1985), čeprav jo je mogoče uporabiti tudi za predstavitev drugih modelov. Citiramo Laumanna in Knoka (1987:5):

»Naša zgradba je skupek posledičnih skupnih udeležencev, od katerih ima vsak: (1) spremenljive interese glede različnih vprašanj državne politike in (2) pripadajoče vire, ki jih lahko po potrebi mobilizira. Ti udeleženci so zakoličeni znotraj komunikacijskih mrež in mrež za izmenjavo virov. Pretoki specializiranih komunikacij in virov med udeleženci slednjim omogočajo, da opazujejo in

sporočajo svoje pripombe oziroma namere, ko gre za odločanje o relevantnih dogodkih, sprejete odločitve pa s svoje strani vplivajo na interese udeležencev.«

Strukturalna analiza se razlikuje od klasičnih študij političnih sistemov po tem, da poudarja sorodnost udeležencev znotraj nekega sistema in hkrati trdi, da struktura teh družbenih razmerij vpliva na postopke odločanja.⁶

Področje belgijske obrambne politike

Da bi prikazali uporabnost strukture pri analizi civilno-vojaških razmerij, jo bomo uporabili v študiji belgijskega modela obrambne politike.⁷ Moja hipoteza je, da bi utegnili biti primerjava medorganizacijskih povezav med vojaškimi in civilnimi udeleženci zelo koristna pri iskanju razlag, ki zadevajo načine delovanja civilno-vojaških razmerij v različnih državah. Moj cilj je, da z referatom o belgijski obrambni politiki utrem pot širšim primerjalnim raziskovalnim projektom o civilno-vojaških razmerjih.

Identifikacija udeležencev

Strukturalna analiza nekega področja politike se pričinja z določitvijo njegovih meja. Področje politike »se identificira na podlagi samostojnega merila, ki izraža vzajemno pripadnost oziroma skupno usmeritev neke skupine posledičnih udeležencev. Slednja oblikuje, zastopa in izbira smeri delovanja (t. j. izbirne možnosti), s katerimi naj bi se razrešili posamezni problemi« (Knoke in Laumann, 1982). Za ključne udeležence posameznih področij državne politike naj bi veljale formalne organizacije in ne posamezniki. Po Colemanovem mnenju (1974) so v razvitih industrijskih družbah edini pravi udeleženci z zadostno močjo za izvajanje oblasti t. i. skupni ali korporativni udeleženci. Fizične osebe lahko igrajo pomembnejšo vlogo zgolj kot predstavniki teh organizacij. V tem smislu med udeležence posameznega področja politike štejemo vse javne in nejavne organizacije, ki izražajo interes glede vprašanj na tem področju, hkrati pa imajo pomembno vlogo v javnih razpravah in postopku odločanja – bodisi tako, da vplivajo na druge udeležence, da upoštevajo njihova stališča, ali pa tako da jih drugi priznavajo za strokovnjake na tem področju.

Za najbolj razširjene tehnike identifikacije udeležencev posameznega področja politike prav gotovo veljajo t. i. pozicijske in reputacijske metode.⁸ Slednje se pri ugotavljanju pripadnikov posameznega področja opirajo na strokovno presojo ali pa indekse vidljivosti. Pozicijske metode se pričenjajo z razmejitev različnih položajev, ki imajo na posameznem področju bodisi določeno moč ali pa strokovnost. Udeleženci, ki zavzemajo te pozicije, štejejo za pripadnike danega področja.

Da bi določili število in vrsto posledičnih udeležencev na področju belgijske obrambne politike, smo uporabili obe tehniki. Seznam je vključeval:

– organizacije z uradnim pooblastilom za sprejemanje odločitev kot tudi organizacije z institucionalno močjo odločanja (t. j. na podlagi zakona ali predpisa),

⁶ Glede uvoda v strukturalno analizo glej Berkowitz (1982), Laumann in Knoke (1985), Wellmann (1983) in Wellmann ter Berkowitz (1988).

⁷ Projekt je nastal kot odgovor na Laumannovo in Knokovo študijo (1987) dveh ameriških notranjih programov: za energetiko in zdravstvo.

⁸ Za pregled različnih meril, ki jih je mogoče uporabiti za razmejitev družbenih mrež, glej Laumann in dr. (1983).

- vse politične stranke, ki so zastopane v belgijskem parlamentu,
- tri *reprezentativne* sindikate ter sindikate, ki predstavljajo vojaško osebje,
- trgovska združenja, ki se ukvarjajo z vprašanji oskrbe vojske,
- zasebne družbe oziroma podjetja, ki so sklenila pomembnejše pogodbe z obrambnim ministrstvom,
- dobrodne organizacije, izbrane iz člankov štirih glavnih belgijskih časopisov⁹ (reputacijska metoda).

V študiji je zajeto obdobje od januarja 1980 do decembra 1983. Za vključitev dobrodne organizacije v seznam je bilo potrebno, da so jo izbrani časopisi omenili najmanj trikrat v štiriletnem obdobju v zvezi s problematiko s področja obrambe. Pri izbiri tega merila se je izhajalo iz predpostavke, da dobrodne organizacije, ki jih časopisi nikoli ne omenjajo, ne morejo imeti pravega vpliva na politične igre. Dobrodne organizacije, vključene v študijo, so bile v glavnem razne »mirovne« skupine (npr. Pax Christi Vlaanderen ali Comité National d'Action pour la Paix et le Développement), organizacije moralnih oporečnikov (npr. flamsko in francosko govoreča veja War Resisters International in združenja vojnih obveznikov (npr. MILAC).

Na ta način smo identificirali 96 organizacij, s čimer smo z vidika obrambne politike povsem slučajno zajeli celotno belgijsko prebivalstvo in ne zgolj njegovega dela.

Klasificirali smo jih v šest kategorij, in sicer: vladne organizacije (N = 25), politične stranke (N = 15), sindikate in poklicna združenja (N = 11), trgovska združenja (N = 8), dobičkonosne (komercialne) družbe (N = 19) in dobrodne organizacije (N = 18). Z dvema organizacijama nismo vzpostavili stika, in sicer z BMY, ameriško družbo, ki je leta 1983 belgijski vladi prodala 124 155-howitzerjev, vendar nima predstavnštva v Belgiji, in z RPW, valonsko ultraregionalistično stranko, ki je v času intervjujev prenehala obstajati.

Vsaki organizaciji smo poslali vprašalnik s 120 vprašanji.¹⁰ Intervjuji so potekali med julijem 1984 in julijem 1985. 75 vprašalnikov je bilo izpolnjenih v celoti, s čimer je dosežen 78% odziv (višina odziva velja za zelo solidno, če upoštevamo običajno molčečnost, ki obkroža obrambno politiko). Organizacije, ki so uradno odklonile sodelovanje, so se sklicevale zlasti na naslednja dva razloga: obrambna politika jih ne zadeva ali pa so zastavljena vprašanja zaupna (slednji razlog so navajale predvsem zasebne družbe). Med tistimi, ki so odklonili sodelovanje, so nekateri privolili v »neuradne« odgovore k nekaterim splošnim vprašanjem. Na podlagi teh neformalnih intervjujev (in javnih dokumentov)¹¹ je bilo mogoče za posamezne (v glavnem dobičkonosne) organizacije rekonstruirati njihova stališča do posameznih vprašanj.

⁹ Le Soir, La Libre Belgique, De Standaard in De Morgen.

¹⁰ Za opis vsebine vprašalnika glej Manigart (1986).

¹¹ Npr. časopisnih člankov, parlamentarnih spisov, brošur, poročil o delu ipd.

Struktura javne interesne skupine

Vsak udeleženec posameznega področja kaže določen interesni profil. Nekatere organizacije, t. j. generalisti, imajo široko, drugi, t. j. specialisti, pa spet ozko zastavljeno interesno področje. S tega vidika je pri izvajanju strukturalne analize politike posameznega področja pomembno ugotoviti tisto, kar sta Laumann in Knoke (1987) poimenovala kot »javna interesna skupina«. Javno interesno skupino sestavljajo organizacije, ki jim je skupna približno enaka raven interesov glede vseh vprašanj na posameznem področju; v mrežni terminologiji bi temu rekli podskupina strukturalno ekvivalentnih organizacij.¹² Pomembno je poudariti, da koncept javnega interesa ne vključuje stališča vpletenih organizacij do posameznih vprašanj – v smislu »za« ali »proti« – temveč izraža zgolj interesni profil. V tem smislu organizacije, ki so zainteresirane za enako skupino zadev, vendar imajo nasprotna stališča do možnih izidov, sodijo v isto interesno skupino. Če citiramo Laumanna in Knoke (1987:126): »Koncept javne interesne skupine razmejuje primarne podskupine organizacij, znotraj katerih se v situaciji, ko pride do konfrontacije posameznih dogodkov, o katerih je treba odločati kolektivno, z ene strani izkristalizirajo sodelavci, z druge pa nasprotniki.« Prostorska analiza tega koncepta razkriva možne razkole znotraj posameznega področja, s čimer prihajajo na površje vse razsežnosti diferenciacije med posameznimi podskupinami organizacij. Glede na navedeno je identifikacija javne interesne skupine osrednje vprašanje strukturalne analize posameznega področja politike.

»Javna interesna skupina lahko ovira ali pa pospeši razvoj precejšnjega števila pomembnih političnih postopkov, in sicer: pretok pravočasnega političnega informiranja med udeleženci, vključitev točk na dnevni red, oblikovanje opozicijskih skupinskih udeležencev, planiranje strategij za usklajevanje virov, uresničevanje posamičnih in skupnih političnih ciljev in morebitno razreševanje protislovij znotraj specifičnih političnih dogodkov« (Laumann in Knoke, 1987:127).

Prostorsko konfiguracijo področja javne interesne skupine je mogoče uskladiti z različnimi vzorci, ki jih hipotezirajo že obravnavane teorije o strukturi moči. Idealne oziroma tipične konfiguracije, prikazane v tabeli št. 1, so:

»Centralna uprava: V družbenem prostoru so javne interesne skupine posameznega področja tesno strnjene, pri čemer v drugih okrožjih ni perifernih javnih skupin.

Linearna konfiguracija: Interesna sfera ima le eno dimenzijo z različnimi interesnimi skupinami, razvrščenimi po njeni celotni dolžini, in sicer v odvisnosti od stopnje, do katere seže njihovo zanimanje za posamezno vprašanje.

Razcepljena konfiguracija: Tudi v tem primeru imamo enotno os diferenciacije, vendar s to razliko, da sta na vsaki skrajni strani posamezne dimenzije dve različni interesni skupini – bodisi kot možna antagonista ali pa kot podrazdelitev dveh prikritih področij.

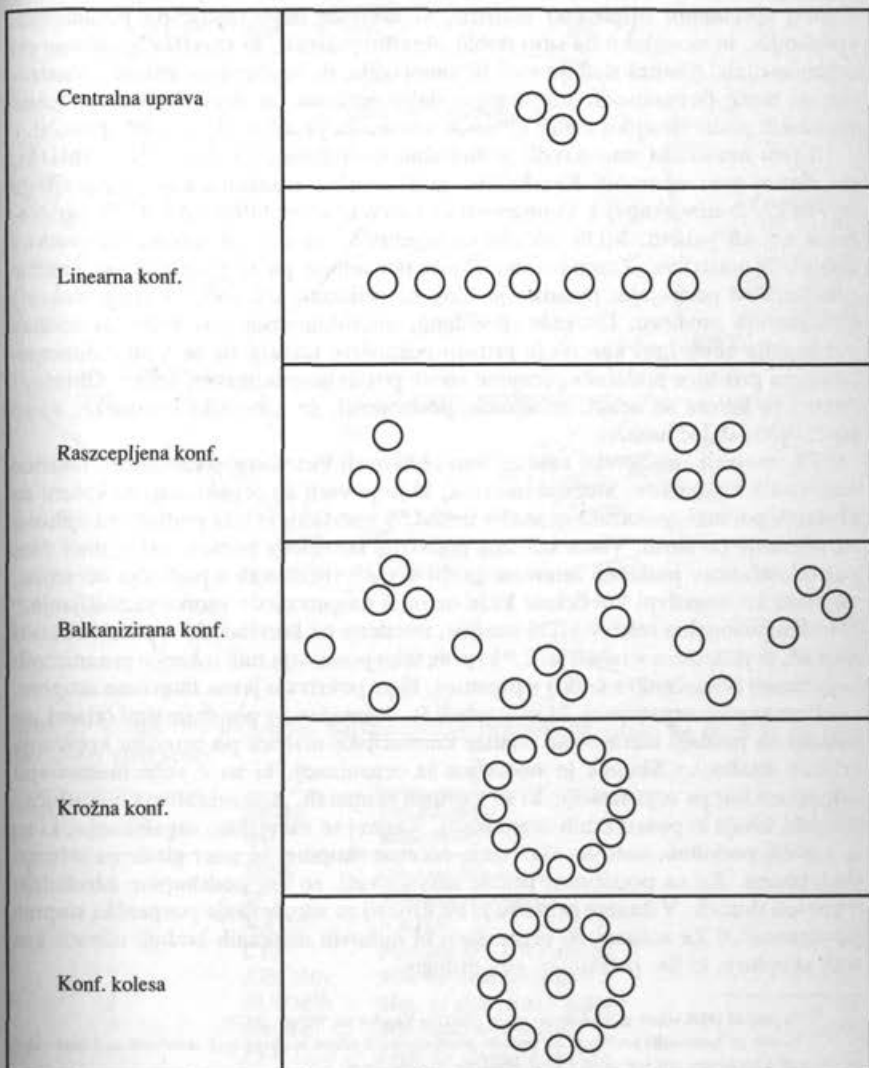
Balkanska konfiguracija: Javne interesne skupine so znotraj multidimenzionalnega družbenega prostora naključno razpršene v širokih intervalih brez zaznavnega načela zaporedja, kar daje slutiti, da obstaja velika specializacija zelo ozkih interesov.

Krožna konfiguracija: Javne interesne skupine so razvrščene v dveh dimenzijah v obliki krofa s prazno sredino (ali v treh dimenzijah, na površju votle krogle).

¹² Glede koncepta strukturne enakosti glej Lorrain in White (1971).

Skupine, ki so si blizu, imajo več skupnih interesov kot tiste, ki so bolj narazen. Konfiguracija kolesa: Gre za konfiguracijo, podobno krožni, pri čemer je v sredini ena ali več skupin, ki imajo skupne interese z različnimi skupinami, razvrščenimi na ozko specializiranih sektorjih na obodu kroga.»

SLIKA 1: Hipotetična prostorska konfiguracija javnih interesnih skupin

Vir: Laumann and Knoke (1987: 131)

Po Laumannu in Knoku (1987:132) je v sodobnih družbenih sistemih mogoče najti le zadnje tri vzorce. Konfiguracija kolesa predstavlja elitistične modele strukture moči, medtem ko balkanizirana in krožna konfiguracija ustrezata pluralističnim modelom.

Na začetku vprašalnika smo anketirance prosili, da opredelijo tista izmed 59 vprašanj s področja obrambe, za katera so njihove organizacije zainteresirane, in hkrati označijo stopnjo interesa na tristopenjski lestvici (naključni interes, majhen interes, velik interes). Vprašanja, za katera posamezna organizacija ni kazala nobenega zanimanja, so bila ovrednotena z ničlo. Tako smo prišli do lestvice s štirimi točkami, s čimer je bila dana podlaga za vrednotenje vsakega posameznega vprašanja. Da bi se razmejile posamezne interesne skupine, je bilo treba najprej spremeniti originalno matrico, ki razvršča organizacije po posameznih vprašanjih, in sicer tako da smo dobili obratno matrico, ki razvršča vprašanja po organizacijah. Analiza slednje nam bo omogočila, da ugotovimo, katere organizacije so tesno povezane in katere so si daleč narazen, in sicer na podlagi ocene relativnih podobnosti ali razlik njihovih interesnih profilov glede vseh vprašanj.

S tem namenom smo izvedli nemetrično multidimenzionalno analizo (MDS), pri čemer smo uporabili Kruskalovo monotonično transformacijo najmanjšega števila kvadratov skupaj z Youngovim in Lewyckyjevimi (1980) ALSCAL programom v SAS paketu. MDS tehnike so algebrične enačbe za izdelavo povzetkov dobljenih podatkov. Zanimiva značilnost teh tehnik pa je v tem, da se enačbe geometrično podvajajo: podatke je mogoče prikazati kot točke v (pogostokrat) Evklidovem prostoru. Drugače povedano, multidimenzionalna lestvična analiza predstavlja enote, pri katerih je princip postavitve takšen, da se v multidimenzionalnem prostoru podobno ocenjene enote postavijo ena zraven druge. Obratno: enote, za katere se oceni, da nimajo podobnosti, se razvrstijo kot točke, ki so postavljene daleč narazen.¹³

Za izvajanje prostorske analize smo oblikovali Pearsonovo simetrično matrico soodvisnih količnikov. Stopnja interesa, ki jo je vseh 86 organizacij, za katere so obstajali podatki, pokazalo za vsako izmed 59 vprašanj, je bila podlaga za njihovo združevanje po parih. Visok količnik pozitivne korelacije pomeni, da je imel dani par udeležencev podoben interesni profil o vseh vprašanjih s področja obrambe, medtem ko negativni koeficient kaže ostro si nasprotujoče vzorce razmišljanja.¹⁴ Dvodimenzionalna rešitev MDS analize, izvedene na korelacijski matrici velikosti 86×86 , je prikazana v tabeli št. 2,¹⁵ ki prav tako ponazarja tudi lokacijo posameznih organizacij (označenih s kodo) v prostoru, ki ga pokrivajo javne interesne skupine.

Podskupine organizacij, ki so v tabeli št. 2 označene s poudarjenimi črtami, so nastale na podlagi hierarhične analize korelacijske matrice po principu kopičenja (zbirne analize).¹⁶ Skupek je sestavljen iz organizacij, ki so v večji medsebojni odvisnosti kot pa organizacije, ki so v drugih skupinah. Aglomerativna hierarhična metoda izhaja iz posameznih organizacij. Najprej se razvrščajo organizacije, ki so si najbolj podobne, nato se oblikujejo začetne skupine, in sicer glede na stopnjo podobnosti. Ko se podobnost prične zmanjševati, se vse podskupine združujejo v enoten skupek. V danem primeru je bil kriterij za združevanje povprečna stopnja povezanosti.¹⁷ Za seznam 86 organizacij in njihovih ustreznih kodnih označb kot tudi skupkov, ki jim pripadajo, glej prilogo.

¹³ Za pregled MDS tehnik glej Schiffman in dr. (1981) in Kuskal ter Wishart (1978).

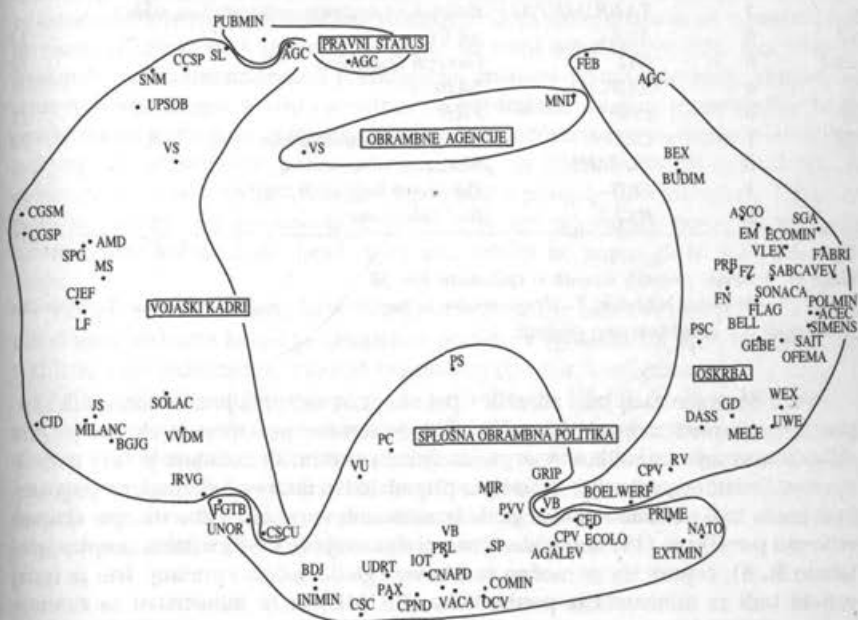
¹⁴ Vendar pa korelacijski koeficient kot produkt standardiziranih rešitev upošteva zgolj podobnost med interesnimi profili dveh udeležencev, nikakor pa ne njihove absolutne interesne ravni.

¹⁵ Čeprav bi s tridimenzionalno rešitvijo omogočili ustrežnejši prikaz podatkov, je z namenom poenostavitve predstavitve prikazana zgolj dvodimenzionalna rešitev. Kruskalov koeficični poudarek je znašal 166 za dvodimenzionalne rešitve in 123 za tridimenzionalne rešitve. Ta koeficient kaže stopnjo odstopanja dobljenih podatkov od modela: čim večji je poudarek, tem večje je odstopanje.

¹⁶ Za pregled metod kopičenja glej Everitt (1980) in Aldenderfer ter Blashfield (1984).

¹⁷ Povprečna stopnja povezanosti določa razdaljo med dvema skupinama, in sicer kot povprečje razdalje med pari posameznih elementov v dveh skupinah. Zbirna analiza je izvedena z uporabo paketa CLUSTAN. Glej Wishart (1978).

DVODIMENZONALNA SLIKA JAVNIH INTERESNIH SKUPIN NA BELGIJSKEM OBRAMBEM PODROČJU

Slika 2: Vrsteni red tridesetih najvplivnejših organizacij glede na prejeto število navedb o vplivnosti

Uvrstitev	Zvrst	Kodno ime	Organizacija udeleženec	število glasov
1.5	1	MDN	Obrambni minister	53
-	1	JS	Vrhovno poveljstvo	53
3	2	NATO	NATO	51
4	3	CVP	Flamska soc. kršč. stranka	43
5	2	EXTMIN	Min. za zunanje zadeve	42
6	2	ECOMIN	Min. za ekonomske zadeve	40
7	2	PRIME	Ministrski predsednik	39
8.5	3	PVV	Flamska liberalna stranka	34
-	3	PRL	Franc. gov. liberalna str.	-
10.5	3	PSC	Franc. gov. soc. kršč. str.	31
-	2	BUDMIN	Ministrstvo za proračun	-
13	1	GS	Vrhovni poveljnik armade	29
-	1	VS	Vrhovni poveljnik letalstva	-
-	3	SP	Flamska socialistična str.	-
15	3	PS	Franc. gov. social. str.	26

16	1	ZS	Vrhovni poveljnik mornarice	25
17	5	FLAG	Flamska vesoljska skupina	19
18	6	FN	FN	18
19	2	INTMIN	Min. za notranje zadeve	16
20	2	CPND	Komisija za nac. obr. probl.	15
21.5	1	MS	Nač. štaba za zdravstv. stor.	14
-	5	FABRIMETAL	Belgijsko združenje proizvajalcev jekla	
23	6	ACEC	ACEC	13
24.5	6	GD	General Dynamics	12
-	6	SABCA	SABCA	-
26	6	PRB	PRB	11
28.5	1	CED	Center za študij obrambe	10
-	2	PUBMIN	Min. za civilne storitve	-
-	5	FEB	Združenje belgijskih proizv.	-
-	6	BELL	Bell Telephone	-

Opombe:

Glasovi = število prejetih navedb o vplivnosti N= 58

Zvrst: 1 – obrambni oddelek; 2 – druge vladne organizacije; 3 – politične stranke; 5 – trgovsko združenje; 6 – dobičkonosno podjetje

Vseh 86 organizacij smo združili v pet skupkov oziroma javnih interesnih skupin. Eden izmed najpomembnejših vidikov sestave posameznih skupin je bila njihova notranja raznolikost v organizacijskem smislu. Pomembna je tudi naslednja značilnost: organizacije, ki so sicer pripadale isti interesni skupini, so pogostokrat imele tudi različne interese glede posameznih vprašanj. Tako sta npr. skupno vrhovno poveljstvo (JS) in socialistična vojaška unija (CGSP) v istem skupku (glej tabelo št. 8), čeprav sta se močno razlikovala glede večine vprašanj. Isto je tedaj veljalo tudi za ministrskega predsednika (PRIME) in za ministrstvo za zunanje zadeve (EXTMN) z ene strani in flamsko socialistično stranko (SP) z druge. Ponovno je bil edini razlog, da so bile te organizacije razvrščene v isti skupek, da so imele podobne interese glede vseh 59 vprašanj.

Z leve strani tabele št. 2 je mogoče najti skupek 1, poimenovan »vojaško osebje«, ker je v glavnem sestavljen iz organizacij, ki se ukvarjajo z vprašanji številčne sestave vojske. Obsega 20 organizacij, med katerimi so tudi različna vrhovna poveljstva (z izjemo poveljstva vojne mornarice) in dobrodelne organizacije, ki obravnavajo kadrovska vprašanja (pravzaprav nabor).

Skupek 2 (»pravni status«) šteje le dva člana: splošno civilno upravo (AGC) in ministrstvo za civilne zadeve (PUBMIN). Oba se ukvarjata predvsem s pravnim vidikom kadrovske zasedbe vojske (vključno s pogodbami in statusom posameznih kategorij osebja). Skupek predstavlja zelo specializirano javno interesno skupino z majhnim zanimanjem za obrambna vprašanja. Skupek 3 (»obrambne agencije«) prav tako vključuje le dve organizaciji – obrambnega ministra (MDN) in vrhovnega poveljnika vojne mornarice (ZS). V primerjavi z organizacijami v skupku 2 sta bila oba udeleženca te skupine zelo zainteresirana za celo vrsto vprašanj.

Skupek 4 (»splošna obrambna politika«) je sestavljen iz 27 organizacij, ki so jih zanimala zlasti vprašanja globalne obrambne politike (tj. predvsem tista »politična«, kot so npr. definicija belgijske obrambne politike, globalna strategija in zadolžitve, stopnja porabe na obrambnem področju). Na desni strani tabele št. 2 je skupek 5 (»oskrba«), ki obsega 34 organizacij, pretežno zainteresiranih za vprašanja, ki zadevajo oskrbo vojske. Tukaj so vsa dobičkonosna podjetja, prav tako tudi trgovska združenja. Poleg vladnih agencij so članice te interesne skupine

tudi štiri politične stranke, in sicer: dve socialnokrščanski stranki (CVP in PSC) in še dve manjši stranki (VB in RW).

V nasprotju s tistim, kar bi lahko sklepali iz dvodimenzionalne predstavitve, je osnovna značilnost belgijskega obrambnega področja v tem, da v sredini multidimenzionalnega prostora ni nobene organizacije. Znotraj tridimenzionalne rešitve je francosko govoreča socialistična stranka (PS) na robu kroga in ne v centru, kot je videti iz tabele št. 1 (njena koordinata na tretji dimenziji je .91). Kot smo že ugotovili, je tridimenzionalna predstavitev prostora javnih interesnih skupin, in sicer v obliki krogle z votlo sredino, za predmetno analizo primernejša. Iz te predstavitve je mogoče sklepati, da nobena organizacija ne zavzema osrednjega položaja na obrambnem področju – v smislu, da je enako oddaljena od drugih organizacij – vsaj z vidika vzorca, ki ponazarja porazdelitev interesov. Osrednji položaj bi lahko bil zaseden le, če bi ena ali več organizacij pokazala zadostni interes glede večine zastavljenih vprašanj, vendar ne nujno glede vsakega vprašanja.

Ta del razprave bomo končali z ugotovitvijo, da je bilo z vidika javnih interesnih skupin področje belgijske obrambne politike v zgodnjih 80. letih organizirano v skladu s specializiranimi interesi organizacij (krožna konfiguracija).

In še zadnja opomba: najvplivnejše organizacije (glej 3. 2. 3) so bile enakomerno razporejene okoli posameznih javnih interesnih skupin; prav nobena izmed skupin ni razpolagala s celotnim vplivom, ki je možen na obrambnem področju. Vse tri skupine (oskrba, kadrovska zasedba, splošna obrambna politika) so imele v svoji sestavi tudi vplivne organizacije, kar pomeni, da so bolj ali manj tudi neposredno sodelovale v postopku sprejemanja odločitev.

Prenos informacij

Z namenom da bi si zagotovili vsaj določen vpliv na izid političnega odločanja, ki zadeva tudi njihove interese, je za vse udeležence tipično, da morajo razpolagati z določenimi sredstvi. V tem smislu imajo v današnji kompleksni družbi še posebno pomembno vlogo informacije. Prenos informacij, ki zadevajo posamezna politična vprašanja, je ključnega pomena za vse organizacije na posameznem področju politike; udeleženci, ki imajo v primerjavi z drugimi hitrejši dostop do zanesljivih informacij, imajo nad slednjimi tudi določen vpliv.¹⁸ Komunikacijska in informacijska izmenjava znotraj medorganizacijske mreže je zelo pomemben vidik družbene strukture posameznega političnega področja.

Da bi razkrili mrežo komunikacijske in informacijske izmenjave, smo vsaki organizaciji s področja obrambe zastavili dve vprašanji. Da bi prišli vsaj do površnega spoznanja o številu rutinskih stikov, ki jih ima posamezna organizacija z drugimi organizacijami, smo zastavili naslednje vprašanje:

»Tu je seznam organizacij, vpletenih v zadeve s področja državne obrambe, ki smo jih zbrali iz različnih virov. Prosimo, če označite imena tistih organizacij na seznamu, s katerimi vaša organizacija razpravlja o zadevah s področja državne obrambne politike. Za vsako izmed organizacij, ki ste jih označili, navedite tudi podatek o tem, kdo praviloma sproži začetek razprave – vaša organizacija, druga organizacija ali obe. Ali obstajajo organizacije, ki niso na seznamu in s katerimi vaša organizacija redno razpravlja o pomembnih obrambnih zadevah?«

¹⁸ Glej npr. Aldrich in Pfeffer (1976), Pfeffer in Salancik (1978) ter Boje in Whetten (1981).

Drugo vprašanje se je nanašalo na stopnjo privilegiranosti oziroma zaupnosti razmerij, ki jih lahko posamezna organizacija vzpostavi z drugimi organizacijami. Ta posebna razmerja so vsekakor ožja, trajnejša in bolj selektivna kot predhodna.

»Pogosto organizacije razvijajo posebne stike s tistimi organizacijami, za katere ocenijo, da jim lahko popolnoma zaupajo. Takšni stiki so lahko zelo koristni pri obravnavanju občutljivih obrambnih vprašanj (ali dogodkov, ki so še posebno pomembni za vašo organizacijo) in v primerih, ko je potreben zaupen nasvet o tem, kaj storiti oziroma kako ukrepati. Na spodnjem seznamu označite organizacije, s katerimi je vaša organizacija vzpostavila tovrstne stike. Drugič: pod kolono z naslovom »DAJEMO NASVETE ZAUPNE NARAVE« označite tiste organizacije, ki prihajajo k vam po zaupne nasvete. Nato pod kolono z naslovom »DOBIMO NASVETE ZAUPNE NARAVE« označite še tiste organizacije, od katerih vaša organizacija dobi zaupne nasvete. Ali obstajajo organizacije, ki niso na tem seznamu in s katerimi ste vzpostavili posebne stike? Glede organizacij, ki ste jih dodatno navedli, navedite tudi podatek o tem, ali nasvete dajete ali dobite.«

Ob vsem tem pa je potrebna tudi določena stopnja previdnosti. Upoštevali smo namreč zgolj formalno medorganizacijsko komunikacijsko omrežje. Glede na tehniko anketiranja (standardizirani vprašalniki, ki so jih anketirane organizacije same izpolnjevale) ter dejstvo, da je večina podatkov s področja obrambe zaupne narave, ni bilo pričakovati, da nam bo uspelo zaznati tudi številne neformalne stike, ki obstajajo med posameznimi organizacijami na tem področju. V tem smislu je pomanjkljivost podatkov, ki smo jih dobili, v tem, da odkrivajo le posamezne vidike tistega, kar se v resnici dogaja na obrambnem področju. Zato je tudi verjetno, da v majhnih državah, kot je Belgija – kjer »lobiji« niso tako institucionalizirani kot v nekaterih drugih državah in imajo v postopku sprejemanja odločitev osebni stiki nadvse pomembno vlogo – struktura medorganizacijske komunikacije ponuja razlago le za manjši del realnosti. Kljub temu pa ne smemo pozabiti na dejstvo, da so osebni stiki tako zelo pomembni prav zato, ker potekajo znotraj strukture medorganizacijskih stikov. Posamezniki namreč delujejo v imenu organizacij. Z drugimi besedami povedano: čeprav navedeni vprašanja ne omogočata celovite slike o tem, kaj se v resnici dogaja, vseeno ponujata podlago za približno oceno dejanskega stanja. V najslabšem primeru sta lahko izhodišče za globljo analizo prepletanja družbenih razmerij na posameznih področjih politike.

Odgovore na navedeni vprašanja smo uporabili za izdelavo dveh simetričnih kvadratnih binarnih matric, imenovanih matrice bližine v analizi omrežja.¹⁹ Matrice v vrstah predstavljajo organizacije, ki so se ankete udeležile, medtem ko so kolone namenjene ciljnim organizacijam. Vsakič, ko je ugotovljena povezava med dvema organizacijama, so matrične celice označene s številko »1«, v obratnem primeru pa z »0«. Čeprav je samo 75 od 96 intervjuvanih organizacij v celoti odgovorilo na vprašalnik, je bilo mogoče izdelati dve matrici dimenzij 92 × 92. To je bilo izvedljivo glede na dejstvo, da so medorganizacijske komunikacije v glavnem simetrične: če udeleženec A poroča, da je v stiku z udeležencem B (še toliko bolj v primeru t. i. privilegiranih stikov), je zelo verjetno, da tudi B vzdržuje stike z A. Glede na navedeno je za prikaz posamične povezave znotraj matrice bližine zadostovalo, da je o njenem obstoju poročala samo ena od dveh organizacij.

Dodatno, nekatere medorganizacijske povezave izhajajo iz neformalnih intervju-

¹⁹ Tako poimenovanih zato, ker odkrivajo, ali sta si dve točki (udeleženca) sosedni ali ne, tj., ali sta povezani. Glej Knoke in Kuklinsky (1982).

jev in analize navedenih dokumentov, kar je še zlasti značilno v primerih, ko nobena izmed dveh organizacij ni odgovorila na vprašalnik. Posledično le štiri organizacije niso vključene v matrice – prva, ker je medtem prenehala obstajati (RPW), preostale tri pa zato, ker so obrobne pomena za belgijsko obrambno politiko (BMY, MECAR in CMI).²⁰

Seveda sta matrici preveliki, da bi ju lahko predstavili v tem referatu. Zato se bomo omejili na najpomembnejše povzetke opravljenih meritev.²¹ Od 8372 potencialnih povezav v prvih dveh matricah²² jih je bilo kar 2121 na rutinski komunikacijski matrici in 769 na privilegirani komunikacijski matrici, s čimer je izražena 25,6% oziroma 9,2% gostota.²³ Povprečno število stikov v prvi mreži je 23,3, v drugi pa 8,4. Ne preseneča, da je gostota v drugi mreži nižja: dejstvo je namreč, da so organizacije bistveno bolj selektivne pri iskanju zaupnih stikov kot pa pri naključnih stikih.

Zaradi velikega števila organizacij na področju belgijske obrambne politike so diagradi in matrice bližine preveč nerodni, da bi jih lahko predstavili, hkrati pa tudi preveč zahtevni, da bi jih lahko razložili. Zato je bilo treba poiskati način za zmanjšanje obsega podatkov. Obstajata dva splošna pristopa za izvajanje podatkovne redukcije: strukturalna ekvivalenca in grafična teorija. V kratkem, postopek strukturalne ekvivalence združuje dve oziroma več organizacij po načelu, da imajo te organizacije identične povezave tudi z vsemi drugimi udeleženci sistema. Nasprotno, grafični teoretični pristop združuje organizacije glede na razdalje, ki jih ločujejo. Organizacije, med katerimi je majhna razdalja, so v družbenem prostoru postavljene blizu skupaj.²⁴ Za analizo strukture medorganizacijskih komunikacij na obrambnem področju smo v tem referatu uporabili grafični teoretični kriterij.

Tabeli št. 3 in 4 prikazujeta dvodimenzionalne rešitve multidimenzionalne lestvične analize (MDS), izračunane s koeficientom razdalj, ki izhaja iz rutinskih in privilegiranih komunikacijskih matric²⁵ (grafična prikaza (št. 3 in 4) žal nista dovolj čitljiva za objavo kljub ponovnemu posredovanju avtorja).

Rutinski komunikacijski mrežni prostor je oblikovan v skladu s tremi načeli: načelom sredine/periferije, načelom diferenciacije interesov in ideološkim načelom (levo/desno). Laumann in Knoke menita (1987 :229), da je za prvi dve načeli značilna težnja, da upravljata prostorsko razvrstitev položajev na področju državnih zadev, kar sta avtorja prikazala s primerom na področju energetike in zdravstva v ZDA. Pred tem sta Laumann in Pappi (1976) uporabila isto načelo za tolmačenje strukture vpliva v družbi. Naše ugotovitve so zgolj podkrepile veljavnost njihovih trditev.

Mrežna struktura, organizirana v skladu s sredinskim oziroma perifernim načelom, je sestavljena iz »nekaj osrednjih položajev, ki jih zasedajo udeleženci, ki imajo tesne povezave z mnogimi drugimi udeleženci (tesne v smislu, da so povprečne razdalje za dosego drugih položajev majhne) in z večjim številom perifernih položajev

²⁰ V primeru dveh dobičkonosnih organizacij MECAR in CMI se je pokazalo, da njihovo delovanje, povezano z obrambo, zadeva predvsem izvozne trge.

²¹ Za podrobnejši opis mreže komunikacijske in informacijske izmenjave v belgijski politiki glej Manigart in dr. (1988).

²² $(92 \times 92) - 92$ (komuniciranje sam s seboj).

²³ Gostota mreže je preprosto število zaznanih povezav, deljeno s številom vseh možnih povezav ($N - N$, če se ne upoštevajo stiki samega s seboj) (Knoke in Kuklinsky, 1982 : 45).

²⁴ Za podrobnejšo razpravo o teh dveh teoretičnih pristopih glej Berkowitz (1982) ter Knoke in Kuklinsky (1982).

²⁵ Analiza je izpeljana z uporabo Youngovega programa ALSCAL v SAS paketu. Čeprav so tridimenzionalne rešitve omogočale boljše obdelavo podatkov, smo zaradi poenostavitve prikazali le dvodimenzionalne. Kruskalova poudarka sta bila .102 (rutina) in .078 (zaupni) za dvodimenzionalne rešitve in .062 ter .052 za tridimenzionalne.

jev, ki jih zavzemajo manj razpoznavni udeleženci z manjšimi povezavami in na splošno s šibkejšo vpletenostjo v sistemu« (Laumann in Knoke, 1987).

V rutinski komunikacijski mreži središnji prostor zavzemajo naslednje organizacije: tri ministrstva, ki so najbolj povezana z obrambno politiko (PRIME, MDN, EXTMIN), ena vladna agencija (CPND), katere vloga je, da usklajuje dejavnost tistih ministrstev in agencij, ki se ukvarjajo s civilno obrambo, in, končno, tri politične stranke (PRL, PVV in PSC). Razlaga, ki se ponuja, je več kot očitna: takratni obrambni minister je bil član PVV, tj. flamske liberalne stranke, ministra pred in za njim sta bila člana PRL, medtem ko ima PSC že od nekdaj tradicionalno tesne vezi z obrambnimi strukturami države (mesto obrambnega ministra se pogosto dodeljuje prav PSC). Proti pričakovanju pa je mogoče opaziti, da NATO ne zavzema sredinskega položaja, temveč je bližje periferiji. In končno: v samem centru je povsem nepričakovano in nerazumljivo VVDM oziroma zveza za nabor vojakov.

Kar zadeva obrobne položaje, velja, da jih zasedajo zlasti specializirane organizacije, kot so: podjetja, ki poslujejo za dobiček, razna združenja in manjše organizacije z omejenimi možnostmi za vzdrževanje povečanega obsega komunikacij, npr. dobrodelne organizacije.

Drugo načelo, t. i. diferenciacija interesov, deli prostor na razmeroma homogena območja, sestavljena iz udeležencev, ki imajo skupni interes ali so »v istem poslu«. Takšna ureditev izhaja iz dejstva, da je med organizacijami, ki imajo enake interese, medsebojno komuniciranje pogostejše kot pri organizacijah, kjer te povezave ni. V tem smislu organizacije, ki pripadajo isti javni interesni skupini, zasedajo bodisi enake ali pa sosednje položaje znotraj komunikacijske mreže. Na podlagi tega načela je bilo mogoče na rutinski komunikacijski mreži, ki ponazarja obrambno področje, dvodimenzionalni prostor razdeliti v najmanj tri sektorje. Najbolj homogen je sektor, ki je v zgornjem levem kotu tabele in ki vključuje vsa dobičkonosna podjetja. V okrožju so organizacije, ki pripadajo javnim interesnim skupinam s področja oskrbe vojske, kot so trgovska združenja (FABRI, FLAG, OFEMA) in, nekoliko bližje centru prostora, ministrstva in javne agencije, ki prav tako delujejo na tem področju (ECOMIN, POLMIN, VLEX, WEX, BEX). Na periferiji tega območja in še bližje centru rutinskega komunikacijskega prostora so NATO in štirje pripadniki vrhovnega poveljstva oboroženih sil (JS, GS, VS in ZS). Za slednje je mogoče trditi, da predstavljajo organizacije, ki pripadajo t. i. belgijskemu »vojaškoindustrijskemu kompleksu«.

Štirje pripadniki vrhovnega poveljstva oboroženih sil zavzemajo položaj, ki povezuje skupino za oskrbo z naslednjim sektorjem, ki je v spodnjem levem vogalu tabele št. 3. Slednji manjši sektor sestavljajo vojaška združenja z izjemo socialističnega in krščanskega vojaškega združenja (CGSP in CCSP sta med tem in tretjim sektorjem), obrambne agencije, ki se ukvarjajo z vprašanjem vojaške sestave (SGP in AMD), in ministrstvo za civilne zadeve.

Precej manj homogeno kot prejšnja sektorja je tretje območje, ki je na desni strani. Njegovo jedro sestavljajo t. i. »pacifistične« organizacije (BDJ, IOT, CNAPD). Okoli tega jedra so druge organizacije, kot npr. politične stranke (FGTB in CSC) ali druge dobrodelne organizacije (SOLAC, LF, BGJG), ki so po ideološki plati blizu mirovnemu gibanju. Kaže, da sta znotraj rutinske komunikacijske mreže dve politični stranki (RW in AGALEV) še posebej obrobni, kar je mogoče videti iz njihovega položaja v zgornjem desnem kotu zunaj okvirja tabele. Flamska socialnokrščanska stranka je v zgornjem delu prostora, in sicer

med sektorjem za oskrbo in t. i. pacifističnim sektorjem. To izraža dokaj dvosmiselno stališče stranke v zgodnjih 80. letih ob razpravi o raketnem orožju. Takrat je v stranki prišlo do globokega razkola. Stranka se je razdelila na progresivno krilo, naklonjeno tezam mirovnega gibanja, ki je bilo za odpravo raket tipa Cruise, in konservativno krilo, naklonjeno tedanjemu zunanjemu ministru L. Tindemansu (CVP) in NATO paktu. Kar zadeva Center za obrambne študije (CED) kot obrambno agencijo je njegov položaj v istem območju družbenega prostora pripisati njegovi funkciji – predstavlja namreč povezavo med državnimi obrambnimi strukturami in oblikovalci civilnega mnenja (časopisje, politične stranke, dobrodelne organizacije itd.). Med razpravo o raketnem orožju v zgodnjih 80. letih so bili člani CED med drugim pogosto v stiku tudi s člani raznih mirovnih skupin (debate itd.).

Tretja razsežnost (ideologija) je poskrbela za grobo razdelitev udeležencev, in sicer na osi »pronatovski/pacifisti«. Ureditev je bila povsem smiselna za politične stranke. Na strani, ki je bila pronatovska (leva stran tabele št. 1), je mogoče najti PRL in PSC. Bolj ali manj na sredini osi pa sta PVV in CVP. Na »pacifističnem« delu osi so PS, SP, VU in na skrajni desni strani prostora komunistična stranka (PC) ter flamska zelena stranka (AGALEV). Za druge organizacije razlaga za razvrstitev ni tako očitna. Tako npr. dejstvo, da so na t. i. ideološki osi dobičkonosna podjetja bolj levo kot pa PRL, še ne pomeni, da so te organizacije tudi bolj »atlantistične«. Njihov položaj prav tako pojasnjujeta tudi prejšnji razsežnosti. Povedano z drugimi besedami: le primerjava vseh treh razsežnosti ponuja ustrezno tolmačenje za globalno konfiguracijo rutinskega komunikacijskega prostora.

Za konec, iz analize rutinske komunikacijske mreže izhaja, da bolj ko si dve organizaciji delita podobne interese glede posameznih vprašanj in bolj ko sta si ideološko blizu, večja je verjetnost, da se najdeta blizu v smislu komunikacijske izmenjave.

Pri tabeli št. 4, ki predstavlja dvodimenzionalno rešitev multidimenzionalne analize t. i. privilegirane komunikacijske mreže, je opaziti delovanje načela diferenciacije interesov.

Poleg dejstva, da je privilegirana mreža bolj redko posejana, je osnovna razlika v tem, da je skoraj obratna slika tabele št. 3. V tem smislu je znotraj privilegirane komunikacijskega prostora sektor oskrbe postavljen v spodnji desni kot namesto v zgornji levi; vojaška združenja so v zgornjem desnem kotu namesto v spodnjem levem, medtem ko je pacifistični sektor v levem delu prostora namesto v desnem. Ne glede na navedeno pa je mogoče opaziti, da če je za dobičkonosna podjetja značilno, da vselej ohranjajo enak položaj, je pacifistični sektor v privilegirani komunikacijski mreži še manj homogen kot pa v rutinski. Kar zadeva ideološko dimenzijo, pa velja, da je njena prostorska postavitev bližja splošni predstavitvi: pacifistične organizacije so z leve strani prostora, pronatovske organizacije pa z desne. Še več: položaj političnih strank v prostoru neposredno izraža njihov položaj na parlamentarni osi levo/desno. Z leve proti desni je bilo mogoče najti ECOLO, AGALEV, SP, PS, CVP, PSC, PVV in PRL.

Za privilegirani komunikacijski prostor velja, da ga sestavljajo različna območja, sestavljena iz organizacij, ki imajo skupna stališča in so na ideološki osi. Hkrati je zanj značilno, da v nasprotju z rutinsko komunikacijsko mrežo nima centra. Sredina prostora je prazna, organizacije pa so razporejene v krožni konfiguraciji. Iz tega je mogoče sklepati, da je bila privilegirana komunikacijska mreža v precejšnji meri organizirana v skladu s specializiranimi organizacijskimi interesi.

Najvplivnejši udeleženci na področju obrambe (glej naslednji oddelek), in sicer MDN, NATO, JS, VS in ZS, so na desni strani prostora – med skupino za oskrbo in skupino za kadrovske zasedbo.

Struktura vpliva

Način razporeditve vpliva med udeleženci družbenega sistema določa, kako se bodo razreševala posamezna vprašanja,²⁶ saj imajo vplivne organizacije večji učinek na kolektivne odločitve kot pa obrobne organizacije. Na strukturalni ravni bo politični sistem, za katerega je značilna neenakomerna razporeditev vpliva in v katerem imajo le nekatere organizacije veliko dejansko moč (elitistični, marksistični in neokorporacijski model), deloval drugače kot sistem, v katerem je vpliv enakomerno razporejen (pluralistični model).

Da bi ugotovili razporeditev vpliva med področnimi udeleženci, smo uporabili t. i. reputacijsko metodo.²⁷ Izhodišče za ta pristop so domnevne sposobnosti posameznih udeležencev, ki naj bi predstavljale vsaj površno podlago za razlikovanje med organizacijami z vplivom in organizacijami, ki vpliva nimajo. Intervju je vseboval tudi naslednjo točko:

»Kot smo pokazali, so vse organizacije na tem seznamu aktivne na področju državne politike. Želeli bi, da nam zdaj označite tiste organizacije, ki se vam zdijo še posebno vplivne in pomembne pri oblikovanju obrambne politike.«

Anketiranci so lahko navedli toliko organizacij, kot se jim je zdelo primerno. Sledilo je dodatno vprašanje, in sicer: ali tudi organizacije, ki niso na seznamu, vplivajo na oblikovanje obrambne politike? Navedenih je bilo zelo malo novih organizacij, nobena pa ni omenjena več kot enkrat. Iz tega je mogoče razbrati, da je bil postopek identifikacije udeležencev ustrezen. Seštevanje posamičnih glasov je dalo skupno število navedb o vplivnosti oziroma pomembnosti organizacije, to pa je bilo podlaga za določanje njenega hierarhičnega položaja. Razporeditev navedb je mogoče obravnavati kot približno oceno zgornje meje koncentriranosti oziroma razpršenosti vpliva v belgijskem prostoru.²⁸ Hkrati jih je mogoče obravnavati tudi kot povzetek meritev iz prejšnje analize (slika št. 1).

Glede na prejšnje rezultate ne preseneča, da so anketiranci največkrat navedli kabinet obrambnega ministrstva in vrhovno poveljstvo kot udeleženca z največjim vplivom na oblikovanje belgijske obrambne politike: oba sta dobila po 5,3% glasov (53 od možnih 978 navedb). Tesno jima je sledil NATO, za katerega je glasovalo kar 51 udeležencev. Skupaj so naštele te tri organizacije dobile več kot 15% vseh glasov, kar je dodatni pokazatelj neenakomerne razporeditve strukture moči v belgijski obrambni politiki. Med političnimi strankami se je za najvplivnejšo izkazala flamska socialnokrščanska stranka (CVP) s 43 navedbami, s čimer je na koncu zasedla visoko četrto mesto. Glede na pomembno vlogo, ki jo imajo stranke (še zlasti pa CVP kot največja belgijska stranka) v političnem življenju Belgije, je navedeni rezultat povsem razumljiv.

Štiri stranke, ki so sestavljale Martensonovo V. vlado, dve socialnokrščanski stranki (CVP in PSC) in dve liberalni stranki (PVV in PRL),²⁹ so bile citirane

²⁶ Za strukturalno hipotezo o tem, kako razporeditev vpliva deluje na politične procese, glej Knoke in Laumann (1982 : 267–70).

²⁷ Za diskusijo o ustreznosti te metode glej Aiken in Mott (1970).

²⁸ Za podrobnejši opis strukture vpliva na področju belgijske obrambne politike glej Manigart (1987).

večkrat kot pa opozicijske stranke, in sicer kljub temu da so tri izmed naštetih strank po velikosti volilnega telesa manjše kot socialistični stranki (SP in PS). Vendar pa sta bili SP in PS kot stranki iz prejšnjih vladajočih koalicij prav tako uvrščeni v zgornjo tretjino najpogosteje citiranih organizacij. Ta ugotovitev potrjuje dejstvo, da se vpliv politične stranke ne kaže le v funkciji predstavljanja volilnega telesa, temveč tudi skozi sodelovanje v vladi. T.i. netradicionalne stranke (npr. komunistična, zeleni, regionalne stranke), kot jim pravijo v Belgiji, so bistveno zaostale po številu navedb: najbolje se je uvrstila Volksunie, ki je bila s petimi citati šele enainpetdeseta.

Druge vplivne organizacije, ki so v vrhu belgijske politike, so: ministrstvo za zunanje zadeve (peto mesto z 42 navedbami), ministrstvo za ekonomske zadeve (šesto mesto s 40 navedbami) in ministrski predsednik (sedmo mesto z 39 navedbami).

Če povzamemo, belgijsko obrambno področje vodijo predvsem udeleženci, ki so predstavniki oblasti. In nasprotno: na lestvici vpliva večina dobrodelnih organizacij zavzema bistveno nižje položaje – v najboljšem primeru je njihov vpliv na sprejemanje odločitev majhen. Iz tega je mogoče sklepati, da belgijski obrambni politiki iz 80. let nikakor ne moremo pripisati odprtosti oziroma množičnosti. Prav obratno: le nekaj, lahko bi rekli, izbranih organizacij je tudi v resnici imelo vpliv na njeno oblikovanje. Med njimi so obrambni minister, vrhovno poveljstvo in NATO.

Sklepi

Ta razprava je teoretični in metodološki okvir za raziskavo strukture moči znotraj področja državne politike oziroma njegovo strukturalno analizo. Omogočiti bi morala primerjalne analize področij državne politike na splošno, še prav posebej pa civilno-vojaških razmerij.

Ker podatki, ki smo jih uporabili v tem referatu, niso novejšega datuma, je treba predmetno empirično analizo obravnavati kot ponazoritev potencialne uporabnosti strukturne analize pri raziskavi političnih sistemov, nikakor pa ne kot natančen opis sedanjega stanja civilno-vojaških razmerij v Belgiji. Od začetka 80. let so se spremenili številni dejavniki, nekateri celo zelo korenito. Mednarodno okolje se je npr. dramatično spremenilo. V Belgiji je na oblasti nova koalicijska vlada. Znotraj področja belgijske obrambne politike so nekateri udeleženci prenehali obstajati (tako je npr. mirovno gibanje, ki je bilo med evropsko debato o raketnem orožju zelo aktivno, danes skoraj utihnilo), pojavili pa so se novi. Kljub temu pa je še vedno smiselno trditi, da je ostala struktura medorganizacijskih razmerij v glavnem nespremenjena. Povedano drugače, spremenili so se nekateri udeleženci, ki zasedajo položaje na področju belgijske obrambne politike, vendar pa se same pozicije niso spremenile, prav tako pa je nespremenjena tudi splošna družbena organiziranost obravnavanega področja.

Kar zadeva družbeno organiziranost, je iz empiričnih ugotovitev strukturalne analize mogoče razbrati, da belgijska obrambna politika v postopkih odločanja ne

²⁹ Martensova V. vlada je vodila državo od decembra 1981 do decembra 1985. V obravnavanem obdobju so bile štiri koalicijske vlade: Martens II do maja 1980 (socialnokrščanska stranka, socialisti in FDF); Martens III od maja do oktobra 1980 (socialnokrščanska stranka, socialisti in liberali); Martens IV od oktobra 1980 do aprila 1981 (socialnokrščanska stranka in socialisti). Sledila je Eyskensova vlada od aprila 1981 do decembra 1981 (socialnokrščanska stranka in socialisti).

pozna odprtosti. Prav nasprotno. Za belgijsko obrambno politiko je značilna neenakomerna razporeditev vpliva, pri čemer bi zgolj peščico organizacij lahko označili kot zelo pomembno. Smiselno isto velja tudi glede obeh opisanih mrež za izmenjavo komunikacij in informacij: izstopale so le redke organizacije.³⁰ Z drugimi besedami, za področje belgijske politike velja, da je razmeroma centralizirano in zaprto.

Kljub vsemu pa ne kaže pretirano poudarjati visoke stopnje centralizacije na belgijskem obrambnem področju. Če je res, da je vpliv zelo neenakomerno razporejen in da informacije nadzoruje le nekaj javnih organizacij, je z druge strani mogoče ugotoviti, da ni enotnega udeleženca, ki bi imel popolno prevlado nad tem področjem in ki bi usklajeval vse akcije. Resničnost ponuja drugačno sliko: kot je bilo videti iz konfiguracije prostorske razvrstitve javnih interesnih skupin in iz privilegirane komunikacijske mreže, kaže, da med udeleženci obstaja zadostna količina funkcionalne specializacije. V komunikacijski mreži in v prostorih, ki ga pokrivajo javne interesne skupine, obstajajo jasno diferencirani sektorji. Sicer pa, dokler so posamezne organizacije, ki pripadajo različnim sektorjem, na nasprotnih straneh družbenega prostora, tako da so njihova žarišča interesov v obrambni politiki jasno diferencirana, je malo verjetno, da bi se hkrati vpletli v nasprotja, ki zadevajo eno in isto sporno situacijo.

Če končamo: čeprav se belgijska državna obrambna politika ne ujema s klasičnim pluralističnim modelom, zanj prav tako ni značilna enotna vladajoča elita (gospodarska ali druga), ki bi svojo moč uporabljala za izvajanje vpliva oziroma nadzora nad vsemi področji politike, s čimer bi bili drugi udeleženci potisnjeni na rob družbenih dogajanj. Nasprotno: področje belgijske obrambne politike je najbolje označiti kot področje, ki ima razmeroma majhno plast vplivnih organizacij (javnih in nejavnih) s specializiranimi interesi, pri čemer je vsaka organizacija zainteresirana le za minimalno število vprašanj. Takšna socialna struktura se zelo približuje večelitnemu modelu.

LITERATURA:

- ABRAHAMSSON, B. (1972), *Military Professionalization and Political Power*. London: Sage Publications.
- AIKEN, M. and MOTT, P. (eds) (1970), *The Structure of Community Power*. New York: Random House.
- ALDENDERFER, M. S. and BLASHFIELD, R. K. (1984) *Cluster Analysis*. London: Sage.
- ALDRICH, H. and PFEFFER, J. (1976) »Environments of organizations«, pp.79-105 in A. Inkeles (ed.), *Annual Review of Sociology 2*. Palo Alto: Annual Review Inc.
- ALFORD, R. P. and FRIEDLAND, R. (1985), *Powers of Theory: Capitalism, the State, and Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- APTHEKER, H. (1968), »Power in America«, pp. 133-164 in Domhoff, G. W. and Ballard, H. B. (eds), *C. Wright Mills and the Power Elite*. Boston: Beacon.
- BARNET, R. J. (1969), *The Economy of Death*. New York: Atheneum.
- BERKOWITZ, S. D. (1982) *An Introduction to Structural Analysis: The Network Approach to Social Research*. London: Butterworths.
- BOJE, D. M. and D. A. WHETTEN (1981) »Effects of organizational strategies and contextual constraints on centrality and attributions of influence in interorganizational networks«, pp. 378-395 in *Administrative Science Quarterly* 26.
- BURT, R. S. (1982) »Cohesion versus structural equivalence as a basis for network subgroups«, pp. 262-282 in Burt, R. S. and M. J. Minor (eds), *Applied Network Analysis*. Beverly Hills: Sage.
- COBB, S. (1976) »Defense spending and defense voting in the House: an empirical study of an aspect of the military-industrial complex thesis«, pp. 163-182 in *American Journal of Sociology* 82.
- COFFIN, T. (1964), *The Armed Society*. Baltimore: Penguin.

³⁰ Pogostokrat so bile te organizacije hkrati označene kot tudi zelo vplivne.

- COLEMAN, J. S. (1974), *Power and the Structure of Society*. New York: Norton.
- COOK, J. F. (1962), *The Warfare State*. New York: Macmillan.
- CROZIER, M. and FRIEDBERG, E. (1980), *Actors and Systems: The Politics of Collective Action*. Chicago: The University of Chicago Press.
- DAHL, R. (1961), *Who Governs? Democracy and Power in an American City*. New Haven: Yale University Press.
- DAHL, R. (1971), *Polyarchy, Participation and Opposition*. New Haven: Yale University Press.
- EVERITT, B. (1981) *Cluster Analysis* (second edition). London: Sage.
- GALBRAITH, J. K. (1967), *How to Control the Military*. New York: Signet.
- HARRIES-JENKINS, G. (1981), "Armed forces and the welfare state", pp. 231-257 in Janowitz, M (ed.), *Civil-Military Relations: Regional Perspectives*. London: Sage.
- HARRIES-JENKINS, G. (1982), "The sociology of military institutions today", pp. 129-45 in Bottomore, T., Nowak, S. and Sokolowska, M. (eds), *Sociology: The State of the Art*. London: Sage.
- HARRIES-JENKINS, G. and MOSKOS, C. C. (1981), "Armed forces and society", in *Current Sociology* 29, n° 3.
- HUNTER, F. (1959), *Top Leadership, U.S.A.* Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- HUNTINGTON, S. P. (1957), *The Soldier and the State: The Theory and Practice of Civil-Military Relations*. Cambridge: Harvard University Press.
- HUNTINGTON, S. P. (1960), "Strategic planning and the political process", pp. 285-99 in *Foreign Affairs*, 38.
- HUNTINGTON, S. P. (1961), "Interservice competition and the political roles of armed services", pp. 40-52 in *American Political Science Review* 55.
- JANOWITZ, M. (1971), *The Professional Soldier: A Social and Political Portrait* (with a new prologue). Glencoe: Free Press.
- JANOWITZ, M. (1975), *Military Conflict: Essays in the Institutional Analysis of War and Peace*. Beverly Hills: Sage Publications.
- JANOWITZ, M. (ed.) (1981), *Civil-Military Relations: Regional Perspectives*. London: Sage.
- KNOKE, D. (1981), "Power structures", pp. 275-332 in Long, S. L. (ed.), *The Handbook of Political Behavior*, 3. New York: Plenum.
- KNOKE, D. and J. H. KUKLINSKI (1982) *Network Analysis*. London: Sage.
- KNOKE, D. and LAUMANN, E. O. (1982), "The social organization of national policy domains: an exploration of some structural hypotheses", pp. 255-270 in Marsden, P. V. and N. Lin (eds.), *Social Structure and Network Analysis*. London: Sage.
- KOLKO, G. (1970), *The Politics of War*. New York: Random House.
- KORNHAUSER, W. (1966), "Power elite or veto groups", pp. 210-53 in Bendix, R. and Lipset, S. M. (eds), *Class, Status and Power: Social Stratification in Comparative Perspective* (2d ed.). New York: The Free Press.
- KOURVETARIS, G. A. and DOBRATZ, B. A. (1982), "Political Power and Conventional political Participation", pp. 289-317 in *Annual Review of Sociology*, 8.
- KRUSKAL, J. B. and M. WISH (1978) *Multidimensional Scaling*. London: Sage.
- LAPP, R. E. (1968), *The Weapons Culture*. New York: Norton.
- LARSON, A. D. (1974), "Military professionalism and civil control: a Comparative analysis of two interpretations", pp. 57-72 in *Journal of Political and Military Sociology* 2.
- LAUMANN, E. O. and D. KNOKE (1985) "Social network theory" in S. Lindenberg, J. S. Coleman, and S. Nowak (eds.), *Contributions in Social Network Theory* (tentative title). New York: Russel Sage Foundation.
- LAUMANN, E. O. and D. KNOKE (1987), *The Organizational State: Social Choice in National Policy Domains*. Madison: University of Wisconsin Press.
- LAUMANN, E. O., KNOKE, D. and KIM, Y. (1985), "An organizational approach to state policy formation: a comparative study of energy and health domains", pp. 1-19 in *American Sociological Review* 50.
- LAUMANN, E. O., P. V. MARSDEN, AND PRENSKY, D. (1983) "The boundary specification problem in network analysis", pp. 18-34 in Burt, R. S. and M. J. Minor (eds.), *Applied Network Analysis*. Beverly Hills: Sage.
- LIEBERSON, S. (1972), "An empirical study of military-industrial linkages", pp. 247-255 in Sarkesian, S. (ed.), *The Military-Industrial Complex: A Reassessment*. London: Sage.
- LIEBKNECHT, K. (1972), *Militarism and Anti-Militarism*. New York: Dover.
- LORRAIN, F. and H. C. WHITE (1971) "Structural equivalence of individuals in social networks", pp. 49-80 in *Journal of Mathematical Sociology*.
- MANIGART, P. (1986) "The Belgian defense policy domain in the 1980s", pp. 39-56 in *Armed Forces and society* 13.
- MANIGART, P. (1987) "Distribution et nature de l'influence dans la politique belge de défense dans les années 1980", pp. 31-52 in *Res Publica* 29.
- MANIGART, P., PRENSKY, D. et FERNANDEZ, R. (1988) "Communication and information exchange networks in the Belgian defense policy domain", communication à la *First Biennial Conference of the European Research Group on Military and Society organisée à Vienne, les 19-22 mars 1988*, 19 p.
- MARX, K. (1848), *Manifest der Kommunistischen Partei*. London: J. E. Burghard. Trad. franç., *Le manifeste du parti communiste*. Paris, Editions Sociales, 1928, 1963.
- MILLS, C. W. (1956) *The Power Elite*. New York: Oxford University Press.
- MOORE, G. (1979), "The structure of a national elite network", pp. 678-692 in *American Sociological Review* 44.

- MOSCA, G. (1939), *The Ruling Class*. Translated by H. D. Kahn, and edited and revised by A. Livingston. New York: Mc Graw Hill.
- MOSKOS, C. C. (1974), "The concept of the military-industrial complex", pp. 498-512 in *Social Problems* 21.
- MOSKOS, C. C. (1976), "The military", pp. 55-77 in *Annual Review of Sociology* 2.
- NARDINELLI, C. and ACKERMAN, G. B. (1976), "Defense expenditures and the Survival of American Capitalism", pp. 13-16 in *Armed Forces and society* 3.
- POULANTZAS, N. (1968), *Pouvoir politique et classes sociales*. Paris: Maspéro.
- PFEFFER, J. and SALANCIK, G. R. (1978), *The External Control of Organizations: A Resource Dependence Perspective*. New York: Harper and Row.
- ROSE, A. M. (1967), *The Power Structure: Political Process in American Society*. London: Oxford University Press.
- SARKESIAN, S. C. (ed.), *The Military-Industrial Complex: A Reassessment*. London: Sage.
- SCHIFFMANN, S. S., M. L. REYNOLDS and F. W. YOUNG (1981) *Introduction to Multidimensional Scaling: Theory, Methods, and Applications*. London: Academic Press.
- SCHMITTER, P. C. (1979) "Still the century of corporatism?", pp. 7-52 in Schmitter, P. C. and G. Lehmbruch (eds.), *Trends Toward Corporatist Intermediation*. London: Academic Press.
- VAN DEN BRANDE, A. (1987), "Neo-corporatism and functional-integral power in Belgium", pp. 95-119 in Scholten, I. (ed.), *Political Stability and Neo-Corporatism: Corporatist Integration and Societal Cleavages in Western Europe*. London: Sage.
- VAN DOORN, J. (1984), "Continuity and discontinuity in civil-military relations", pp. 35-48 in Martin, M. L. and Mc Crate, E. S. (eds), *The Military, Militarism and the Polity: Essays in Honor of Morris Janowitz*. New York: The Free Press.
- WEIDENBAUM, M. (1969), *The Modern Public Sector*. New York: Basic Books.
- WILLIAMSON, P. J. (1989), *Corporatism in Perspective: An Introductory Guide to corporatist Theory*. London: Sage.
- WELLMAN, B. (1983) "Network analysis: some basic principles", pp. 155-200 in Collins, R. (ed.), *Sociological Theory 1983*. San Francisco: Jossey Bass.
- WELLMAN, B. and BERKOWITZ, S. D. (eds) (1988), *Social Structures: A Network Approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
- WISHART, D. (1978), CLUSTAN User Manual, 3d ed. Program Library Unit, Edinburgh University.
- YOUNG, F. W. and LEWYCKYJ, R. (1980), ALSCAL User's Guide. Chapel Hill: University of North Carolina, Psychometric Laboratory.

PRILOGA 1

Identifikacija javnih interesnih skupin na področju obrambe (kot je prikazano v sliki št. 1)

Javna interesna skupina 1:	VOJAŠKI KADRI
JS	Vrhovno poveljstvo
GS	Vrhovni poveljnik armade
VS	Vrhovni poveljnik letalstva
MS	Vrhovni sanitetni poveljnik
AMD	Centralna vojaška uprava
SGP	Urad za vojaške kadre
CGSP	Socialistična vojaška zveza
CCSP	Krščanska vojaška zveza
SLFP	Liberalna vojaška zveza
CGSM	Neodvisna vojaška zveza
UPSOB	Nac. združenje poklicnih vojaških častnikov
SNM	Združenje poklicnih vojakov
SOLAC	Flamska socialistična zveza nabornikov
VVDM	Flamska zveza nabornikov
MILAC	Flamska svetovalna organizacija za nabornike
CJD	Franc. govor. svetovalna organizacija za nabornike
CSCJ	Franc. govor. svetovalna organizacija za oporečnike
BGJG	Flamsko združenje družin
LF	Franc. govor. združenje družin
JRVG	Flamski svet mladih
CJEF	Franc. govor. svet mladih
Javna interesna skupina 2:	PRAVNI STATUS
AGC	Splošna civilna uprava
PUBMIN	Ministrstvo za civilne zadeve
Javna interesna skupina 3:	OBRAMBNE AGENCIJE
MDN	Obrambni minister
ZS	Vrhovni poveljnik mornarice
Javna interesna skupina 4:	SPLOŠNA OBRAMBNA POLITIKA
CED	Center za obrambne študije
PRIME	Ministrski predsednik
CPND	Komisija za drž. problematiko s področja obrambe
EXTMIN	Zunanje ministrstvo
SP	Flamska socialistična stranka
PS	Franc. govor. socialistična stranka
PVV	Flamska liberalna stranka
PC	Komunistična stranka
VU	Flamska regionalistična stranka
ECOLD	Franc. govoreči zeleni
AGALEV	Flamski zeleni
UDRT	Poujadistična stranka
FGTB	Socialistični civilni sindikat
CSC	Krščanski civilni sindikat
BDJ	Flamsko združenje moralnih oporečnikov
IDT	Flamska veja War Resisters' Insternational